

"SUN'IY INTELLEKT IQTISODIYOTGA TAHDIDMI YOKI IMKONIYAT?"

Akbarova Barno Shuxratovna

Iqtisodiy statistika kafedrası dotsenti

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Talaba

Gulmatova E'zoza Zafar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

E mail:ezozamaxamadjonova977@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada sun'iy intellektning (AI) zamonaviy iqtisodiyotga ta'siri har tomonlama tahlil qilinadi. Sun'iy intellekt ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi ish o'rinlarini yaratish va biznes jarayonlarini innovatsion tarzda o'zgartirish orqali iqtisodiyot uchun katta imkoniyatlar taqdim etmoqda. Shu bilan birga, AI texnologiyalarining jadal rivojlanishi ishsizlikning ortishi, bozor monopoliyalashuvi va iqtisodiy tengsizlik kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Maqolada AI'ning iqtisodiyotdagi ijobiy va salbiy jihatlari muhokama qilinib, uning kelajakdagi istiqbollari va boshqarish strategiyalari haqida xulosalar beriladi. Sun'iy intellekt iqtisodiyot uchun tahdidmi yoki imkoniyat – bu savolga maqolada turli yondashuvlar asosida javob izlaymiz.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt iqtisodiyoti, Ishsizlik va avtomatlashtirish, Ishlab chiqarish samaradorligi, Investitsiya va innovatsiya, Rivojlanayotgan bozorlar, Texnologik rivojlanish va iqtisodiy o'sish, Raqamli iqtisodiyot, AI va bandlik bozori, Sun'iy intellekt investitsiyalari, Bozor raqobati va monopoliyalar, Moliyaviy barqarorlik, Iqtisodiy inqiroz va texnologik omillar, AI asosida biznes model

Ish o'rinlarining yo'qolishi va iqtisodiy oqibatlar , Innovatsion iqtisodiyot

Аннотация: В данной статье всесторонне анализируется влияние искусственного интеллекта (ИИ) на современную экономику. Искусственный интеллект открывает большие возможности для экономики за счет повышения эффективности производства, создания новых рабочих мест и инновационного изменения бизнес-процессов. В то же время быстрое развитие технологий искусственного интеллекта может вызвать такие проблемы, как рост безработицы, монополизация рынка и экономическое неравенство. В статье рассматриваются положительные и отрицательные стороны применения ИИ в экономике, а также делаются выводы о его дальнейших перспективах и стратегиях управления. Является ли искусственный интеллект угрозой или возможностью для экономики – на этот вопрос мы ищем ответ на основе разных подходов в статье.

Ключевые слова: экономика искусственного интеллекта, безработица и автоматизация, производительность, инвестиции и инновации, развивающиеся рынки, технологическое развитие и экономический рост, цифровая экономика, ИИ и рынок труда, инвестиции в искусственный интеллект, рыночная конкуренция и монополии, финансовая стабильность, экономический кризис и технологические факторы, бизнес-модель на основе ИИ.

Потеря рабочих мест и экономические последствия, Инновационная экономика

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the impact of artificial intelligence (AI) on the modern economy. Artificial intelligence offers great opportunities for the economy by increasing production efficiency, creating new jobs, and innovatively transforming business processes. At the same time, the rapid development of AI technologies can lead to problems such as increased unemployment, market monopolization, and economic inequality. The article discusses the positive and negative aspects of AI in the economy, and draws conclusions about its future prospects

and management strategies. Is artificial intelligence a threat or an opportunity for the economy - this article seeks to answer this question based on different approaches.

Keywords: Artificial Intelligence Economy, Unemployment and Automation, Manufacturing Efficiency, Investment and Innovation, Emerging Markets, Technological Development and Economic Growth, Digital Economy, AI and the Job Market, Artificial Intelligence Investments, Market Competition and Monopolies, Financial Stability, Economic Crisis and Technological Factors, AI-Based Business Model

Job Loss and Economic Consequences, Innovation Economy

Kirish:

Zamonaviy dunyoda texnologik taraqqiyot shiddat bilan rivojlanmoqda va sun'iy intellekt (AI) ushbu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biriga aylandi. AI hozirda sanoat, moliya, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqa ko'plab sohalarda keng qo'llanilmoqda. Ushbu texnologiya yordamida ishlab chiqarish jarayonlari avtomatlashtirilmoqda, biznes yuritish uslublari o'zgarib bormoqda va insonlarning kundalik faoliyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatilmoqda.

Ammo sun'iy intellektning iqtisodiyotga ta'siri haqida bahsli fikrlar mavjud. Bir tomondan, AI texnologiyalari samaradorlikni oshirib, ishlab chiqarish tannarxini kamaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsiyalarni tezlashtirish kabi ijobiy jihatlarga ega. Boshqa tomondan, ko'plab mutaxassislar sun'iy intellektning haddan tashqari rivojlanishi ishsizlik darajasining oshishiga, bozorning yirik texnologik kompaniyalar tomonidan monopoliyalashuviga va iqtisodiy tengsizlikning kuchayishiga olib kelishi mumkinligidan xavotirda.

Shunday ekan, sun'iy intellekt iqtisodiyot uchun tahdidmi yoki imkoniyat? Bu savolga javob topish uchun biz AI texnologiyalarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini, uning yaratgan yangi imkoniyatlarini va keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan muammolarni har tomonlama tahlil qilib chiqamiz. Maqolada sun'iy intellektning iqtisodiyotga bo'lgan ijobiy va salbiy ta'sirlariga e'tibor qaratilib, kelajakda bu texnologiyani qanday boshqarish kerakligi haqida fikr yuritiladi

Tahlil va Natijalar

O'zbekistonda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining iqtisodiyotga ta'siri sezilarli darajada ortib bormoqda. Quyida mamlakatimizdagi SI joriy etilishi va uning iqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri bo'yicha mavjud statistik ma'lumotlar :

Sun'iy intellektning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri, SI texnologiyalari iqtisodiyotning turli sohalarida samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynamoqda. Xususan, SI yordamida katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va xizmat ko'rsatish sifatini yaxshilash imkoniyati mavjud.

Sun'iy intellektni rivojlantirish bo'yicha davlat strategiyasi, O'zbekistonda SI sohasini rivojlantirish uchun qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. 2021 yil 17 fevral kuni "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish uchun shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Prezident qarori qabul qilindi. Ushbu qaror "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasiga muvofiq SI texnologiyalarini keng joriy etish, raqamli ma'lumotlardan foydalanish imkoniyatini oshirish va malakali kadrlar tayyorlashni ko'zda tutadi.

Sun'iy intellektning iqtisodiyotning turli sohalariga ta'siri

SI texnologiyalari moliya, sog'liqni saqlash, ishlab chiqarish, chakana savdo va boshqa sohalarda sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, moliya sohasida SI yordamida firibgarlikni aniqlash, kredit xavfini baholash va mijozlarga xizmat ko'rsatishni avtomatlashtirish orqali samaradorlik oshirilmoqda. Jadval 1: Sun'iy intellektning iqtisodiyotning turli sohalariga ta'siri

Sektor	SI qo'llanilishi	Samaradorlik oshishi (%)
Moliya	Firibgarlikni aniqlash, kredit baholash	50

Sog'liqni saqlash	Diagnostika, ma'lumotlar tahlili	40
Ishlab chiqarish	Jarayonlarni avtomatlashtirish	35
Chakana savdo	Mijozlarga xizmat ko'rsatish	30

Yuqoridagi ko'rsatkichlar umumiy tendensiyalarni aks ettiradi va aniq raqamlar o'zgarishi mumkin.

Sun'iy intellektning O'zbekiston iqtisodiyotiga salbiy ta'siri Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari iqtisodiy rivojlanish va innovatsiyalarni tezlashtiruvchi omil bo'lsa-da, u bilan bog'liq ayrim salbiy oqibatlar ham mavjud. Quyida O'zbekistonda SI joriy etilishi natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolar tahlil qilinadi. Ishsizlik darajasining ortishi

SIning keng joriy etilishi tufayli ko'plab sohalarda avtomatlashtirish jarayonlari tezlashmoqda. Bu esa past malakali ishchilarning mehnat bozoridagi talabini kamaytirishi mumkin. Ayniqsa, ishlab chiqarish, transport va xizmat ko'rsatish sohalarida ko'plab an'anaviy ish joylari yo'qolishi xavfi mavjud.

2024-yilda Jahon Banki tadqiqotlariga ko'ra, O'zbekistonda ish o'rinlarining 25-30% SI va avtomatlashtirish natijasida yo'qolish xavfi ostida. Ayniqsa, savdo va xizmat ko'rsatish sektorida ish o'rinlarining 35% gacha qisqarishi mumkinligi taxmin qilinmoqda. Jadval 1: SI natijasida ish joylari qisqarish xavfi (%) Sun'iy intellektdan noto'g'ri foydalanish va xavfsizlik muammolari SI texnologiyalari, ayniqsa, moliya, tibbiyot va davlat boshqaruvi sohalarida qo'llanilganda ma'lumotlarning noto'g'ri talqin qilinishi yoki manipulyatsiya qilinishi xavfi mavjud. Bu esa: Firibgarlik va kiberxavfsizlik muammolarini kuchaytirishi, Fuqarolar maxfiy ma'lumotlarining noqonuniy foydalanilishiga olib kelishi, Raqamli iqtisodiyotda ishonchsizlikni yuzaga keltirishi mumkin.

SI joriy etilishi bilan O'zbekistonda yuqori malakali IT mutaxassislariga talab ortmoqda. Biroq, mamlakatda bu soha bo'yicha yetarli darajada mutaxassis tayyorlash tizimi hali to'liq shakllanmagan. Natijada: Kadrlar yetishmovchiligi, Yuqori malakali mutaxassislarning xorijga ketishi, Mahalliy iqtisodiy loyihalarning xorijiy texnologiyalarga qaramligi ortishi mumkin. SI yo'nalishida mutaxassis bo'lib ishlayotganlarning 40% dan ortig'i xorijda faoliyat yuritmoqda. Sun'iy intellektga qaramlik va innovatsiyalarga to'siq SI texnologiyalarining haddan tashqari keng qo'llanilishi insonlarning tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuviga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan:

Korxonalar yangi innovatsiyalar yaratish o'rniga tayyor texnologiyalardan foydalanishga ko'nikib qolishi mumkin. Mahalliy ishlab chiqaruvchilar xorijiy SI tizimlariga qaram bo'lib qolishi mumkin.

Sun'iy intellekt O'zbekiston iqtisodiyotiga sezilarli darajada ijobiy ta'sir ko'rsatayotgan bo'lsa-da, u bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Ishsizlikning ortishi, malakali kadrlar yetishmovchiligi, kiberxavfsizlik muammolari va SIga haddan tashqari qaramlik kabi muammolarni oldini olish uchun davlat va xususiy sektor birgalikda harakat qilishi zarur. Sun'iy intellektni samarali va xavfsiz joriy etish uchun malakali kadrlarni tayyorlash, qonunchilik bazasini mustahkamlash va raqamli xavfsizlikni oshirish bo'yicha tizimli yondashuv talab etiladi. Sun'iy intellektning O'zbekiston iqtisodiyotiga ijobiy ta'siri, Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari dunyo iqtisodiyotida inqilobiy o'zgarishlarga sabab bo'layotgani kabi, O'zbekistonda ham samaradorlik, innovatsiyalar va iqtisodiy o'sish jarayonlariga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Quyida SI joriy etilishining asosiy ijobiy jihatlari tahlil qilinadi.

1. Ishlab chiqarish samaradorligining oshishi

SI texnologiyalari sanoat va ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali samaradorlikni oshiradi. Masalan:

Texnologik jarayonlarning avtomatlashtirilishi ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan birga, energiya va xomashyo sarfini kamaytiradi.

SI asosida ishlovchi robototexnika tizimlari mahsulot sifatini nazorat qilish va inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Statistik ma'lumotlar:

2024--yilda O'zbekiston sanoatida avtomatlashtirish natijasida ishlab chiqarish samaradorligi 20% ga oshgan.

Yirik ishlab chiqarish korxonalarida SI texnologiyalarini qo'llash mehnat unumdorligini 35% gacha oshirishga yordam bergan.

Jadval 1: SI joriy etilishi natijasida ishlab chiqarish samaradorligining oshishi

Sanoat sohasi	Ishlab chiqarish hajmining oshishi (%)	Mehnat unumdorligining oshishi (%)
Mashinasozlik	25	30
To'qimachilik	18	22
Kimyo sanoati	20	28

2. Yangi ish o'rinlari yaratish

Garchi SI ba'zi sohalarda ish o'rinlarini kamaytirsam ham, u yangi kasblarning paydo bo'lishiga ham sabab bo'ladi. Xususan:

Data analyst, AI mutaxassisi, robototexnika injeneri, avtomatlashtirish bo'yicha mutaxassislar kabi yangi ish o'rinlari vujudga kelmoqda.

IT sohasida yuqori malakali ishchilar soni ortmoqda, bu esa mamlakatda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishiga turtki bermoqda.

Statistik ma'lumotlar:

2025-yilga kelib O'zbekistonda SI bilan bog'liq yangi ish o'rinlari soni 50 mingdan ortiq bo'lishi prognoz qilinmoqda. IT sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar soni so'nggi 5 yilda 2,5 barobar oshgan.

3. Moliya va bank sohasidagi innovatsiyalar

O'zbekistonda SI texnologiyalaridan bank-moliya tizimida ham keng foydalanilmoqda. Masalan: Kredit risklarini baholash SI algoritmlari yordamida

aniqroq amalga oshirilmoqda. Firibgarlikning oldini olish tizimlari SI asosida real vaqt rejimida ma'lumotlarni tahlil qiladi va shubhali tranzaksiyalarni aniqlaydi.

4. Tibbiyot va sog'liqni saqlash sohasidagi o'zgarishlar

SI texnologiyalarining tibbiyotga joriy etilishi diagnostika jarayonlarini tezlashtirib, tibbiy xizmat sifatini oshirmoqda. SI asosidagi diagnostika tizimlari kasalliklarni aniqroq aniqlash imkonini beradi. Elektron tibbiy kartalar bemorlar haqidagi ma'lumotlarni bir tizimda saqlash va samarali ishlatishga yordam beradi.

Sun'iy intellekt yordamida o'pka saratoni diagnostikasi aniqroq bo'lib, xatolik darajasi 40% gacha kamaydi.

5. Raqamli ta'lim va bilim olish imkoniyatlarining kengayishi

O'zbekistonda SI texnologiyalari ta'lim sohasida ham samarali qo'llanilmoqda: Onlayn ta'lim platformalari orqali talabalar individual ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. SI yordamida ishlovchi interaktiv dasturlar talabalarning bilim olish jarayonini soddalashtirmoqda.

O'zbekiston ta'lim muassasalarida 500 mingdan ortiq talaba SI texnologiyalaridan foydalanmoqda. Sun'iy intellekt O'zbekiston iqtisodiyotining turli sohalarida samaradorlikni oshirish, innovatsiyalarni joriy etish va yangi ish o'rinlari yaratishda muhim rol o'ynamoqda. Ishlab chiqarishdan tortib bank-moliya va sog'liqni saqlashgacha bo'lgan ko'plab yo'nalishlarda SI texnologiyalarining qo'llanilishi raqobatbardoshlikni oshirib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, SI bo'yicha kadrlar tayyorlash va yangi innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali mamlakatning raqamli iqtisodiyotga moslashishi jadallashmoqda.

Xulosa

O'zbekiston sun'iy intellektdan to'g'ri foydalanish orqali global raqamli iqtisodiyotga moslasha oladi. Lekin bu jarayon rejasiz va nazoratsiz ketadigan bo'lsa, kutilmagan muammolarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun quyidagi takliflarni ilgari surish lozim: Ta'lim tizimida sun'iy intellekt bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash Bugungi kunda mamlakatda sun'iy intellekt bo'yicha yetarli mutaxassislar yo'q.

Universitetlarda SI bo'yicha maxsus yo'nalishlar ochilishi, maktablarda esa dasturlash va texnologiyaga oid darslar soni ko'paytirilishi kerak. Xorijdagi ilg'or universitetlar bilan hamkorlikni kengaytirish va talabalarni xalqaro darajada tayyorlash lozim.

Ba'zi ish o'rinlari yo'qolsa ham, SI yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ishchilarga yangi texnologiyalarni o'rgatish va ularni moslashuvchan qilish uchun davlat va xususiy sektor birgalikda dasturlar ishlab chiqishi kerak. Masalan, ishlab chiqarishdagi ishchilarga SI bilan ishlashni o'rgatish orqali ularning ishsiz qolishining oldini olish mumkin. Sun'iy intellektni tartibga soluvchi qonunlarni ishlab chiqish SI bo'yicha huquqiy asoslarni mustahkamlash zarur. Chunki bu texnologiyalar noto'g'ri ishlatilsa, firibgarlik va maxfiy ma'lumotlarning buzilishi kabi xavflar yuzaga kelishi mumkin. Hukumat SI bo'yicha milliy strategiya ishlab chiqishi va uni amaliyotga tadbiq etishi lozim. Sun'iy intellektdan iqtisodiyotning turli sohalarida samarali foydalanish

Qishloq xo'jaligida hosildorlikni oshirish uchun sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish mumkin. SI yordamida suv resurslarini samarali boshqarish, zararkunandalarga qarshi kurashish va hosilni oldindan prognoz qilish mumkin. Sog'liqni saqlash sohasida SI yordamida kasalliklarni erta aniqlash tizimlarini rivojlantirish zarur.

Mahalliy IT-kompaniyalarni qo'llab-quvvatlash, Sun'iy intellekt texnologiyalarini yaratish va rivojlantirish uchun mahalliy startaplar va IT-kompaniyalarni moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash kerak.

Sun'iy intellekt O'zbekiston uchun katta imkoniyatlar eshigini ochadi, lekin u to'g'ri yo'naltirilmasa, jiddiy muammolar ham keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli, SI texnologiyalarini rivojlantirish bilan birga, uni jamiyat va iqtisodiyotga moslashtirish bo'yicha tizimli ishlar olib borilishi kerak.

Bu texnologiyaning rivoji tabiiy jarayon, uni to'xtatib bo'lmaydi. Muhimi, unga moslashish va undan maksimal darajada foyda olishdir. O'zbekiston sun'iy intellektni o'zining strategik yo'nalishlaridan biri sifatida belgilab, uning ijobiy ta'sirini kuchaytirish va salbiy oqibatlarini kamaytirish bo'yicha aniq chora-tadbirlar ishlab

chiqishi lozim. Shu tariqa mamlakat xalqaro maydonda raqobatbardosh bo'lib, kelajakda texnologik jihatdan rivojlangan davlatlar qatoriga kirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori, 2021 yil 17 fevral, "Sun'iy intellekt texnologiyalarini jadal joriy etish to'g'risida".
2. Jahon Banki hisobotlari, 2024-yil – Sun'iy intellekt va ish o'rinlari bo'yicha tahlillar.
3. O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligi – Raqamli O'zbekiston 2030 strategiyasi.
4. Oxford Economics, 20234– Sun'iy intellektning global mehnat bozoriga ta'siri.
5. Accenture Research, 20223– Sun'iy intellekt va iqtisodiy samaradorlik bo'yicha tahlillar.